

nyának még egy további, különös részlete is, amelyről úgy vélem, hogy a mi oldalunkon bizonytalannal, de talán a másik oldalon is figyelmet fog kelteni. Azt írja Schnell, hogy az ember a paradicsomban azért bukott el, mert „elutasította azt a lemondást, amelyet Isten követelt tőle”. S hogy miről kellett volna lemondania? *A birtoklásról* — feleli Schnell. Ha Ádám és Éva — úgymond — hallgatott volna az isteni tilalomra, akkor győzelmesen fölébe került volna minden birtoklási vágnak és tapasztalta volna, hogy a világgal egységben álló munkálkodás adja meg az embernek e földön az igazi boldogságot. S a munka Schnell szerint azért is öröm-forrás számunkra, mert „visszaemlékezés a paradicsomra”.

*

Megismétlem, amit már előljáróban is kijelentettem: hogy tisztában vagyok azokkal az ellentmondásokkal, amelyeket a katolikus gyakorlatban a kutató és fontolgató értelem találhat. S bár nem tartanám igazságosnak vagy méltányosnak, ha a múlt minden ilyen ellentmondásáért az általunk ma képviselt katolikus vallást hibáztatnák, őszintén átérzem *Jacques Maritain* sóhaját: „Mi másként léphetnénk fel, ha vagy hatvan évvel ezelőtt Szent Tamás egy tanítványa írt volna olyan sorsdöntő könyvet a tőkéről, mint Marx... Sajnos, a mi elveink alszának. Egészében és dacára egyesek erőfeszítésének, akik a becsületet megmentették, a távolmaradás az utolsó

században azoktól a problémáktól, amelyek közvetlenül érintették az emberi személy méltóságát és a társadalmi igazságosságot, a modern történet egyik legszomorítóbb jelensége.” (*Religion et culture*, Paris, 1946. — 49. l.). Ebből azonban korántsem azt a következtetést kell levonunk, hogy most már reményvesztetten vissza is húzódjunk. Ellenkezően. *Ebredjünk rá a saját elveinkre, amelyek oly természetesen bekapcsolhatnak minket az új világ formálásába.* És amennyire csak rajtunk múlik, serkentsük ebben az irányban az egész katolikus világ lelkiismeretét. Ez is egyik s alighanem gondviselészerű küldetésünk nekünk, akik a szocializmus rendszerében dolgozunk. „A legjobb hitvédelem egyébként sem az — figyelmeztet Maritain —, hogy igazoljuk a katolikusokat vagy mentegessük őket, amikor nincs igazuk, hanem, hogy megjelöljük a tévedéseket és kimutassuk, hogy tévedéseik nem érintik a katolicizmus igazi tartalmát, sőt csak jobban megvilágítják annak a vallásnak értékét, amely e tévedések ellenére él.” (S. m. 58. l.)

És minél több jót tapasztalunk a munka gyakorlati megbecsülése terén is, olyan jókat, amelyek katolikus elődeink nélkül vagy éppen ellenükre köszöntöttek be, annál inkább szívleljük meg a portugál közmondást, amelyet éppen Claudel tett világszerte ismeretessé: „*Deus escreve direito por linhas tortas*” — Isten görbe vonalakal ír egyenesen.

A KIS ÚT

Szeretnék — ha lehetséges — magáról a „kis útról” bővebben olvasni. Gondolom, hogy mikor ez a rovat megindult, kellőleg tájékoztatták róla az olvasóközönséget, de én akkor még nem olvastam rendszeresen a folyóiratot. Úgy tudom, hogy a „kis út” kifejezés Lisieuxi Kis Szent Terézről származik s valamiképpen lelki egyszerűséget, gyermekdedséget jelent. De mi az, amit tőle tanulhatunk s miben kell látnunk Szent Terézke jelentőségét? Úgy tapasztalom, hogy a lelki életre törekvők között is kevesen értik ezt kellő tudatossággal...

Kérésének készségesen eleget teszünk, bár lapunk hasábjain nem egyszer irtunk már Lisieuxi Kis Szent Terézről és a mai kor emberének olyan sokat jelentő küldetéséről. Abban teljesen igaza van, hogy hiba lenne Kis Szent Teréz jelentőségét kellően nem értékelni. Modernségéről már többször irtunk, mégis kevesen tud-

ják, hogy Szent X. Pius pápa „korunk legnagyobb szentjeként” jellemezte és a néhány esztendővel ezelőtt megjelent kritikai kiadások és kommentárok egyenesen az „atomkor szentjének” is nevezik. Mi most André Combes könyve alapján (*Sainte Thérèse de Lisieux et sa Mission* — Edition Universitaires, Paris) próbáljuk

meg a „kis út” lényegét összefoglalni. Combes 1950-ben tette közzé Kis Szent Teréz műveinek teljes kritikai kiadását és azóta is ebben a kérdésben a legelső szakembernek tartják.

Mindenek előtt magának Lisieuxi Kis Szent Teréznek idevonatkozó szavait és írását olvassuk át. (Az alábbi lényeg szerinti fordítás az 1950-es: *Oeuvres Complètes de Sainte Thérèse de Lisieux*, Paris, Saint-Paul, alapján készült.) Az „Egy lélek története” c. önéletrajzában szentünk így ír: „A kis gyermek szíve nem vágyódik gazdagságra vagy dicsőségre. Még mennyei dicsőségre sem... hiszen nagyon jól érti, hogy a dicsőség az igazságosság mértéke szerint testvéreinek, az angyaloknak és a szenteknek jár, s ha maga is megdicsőül, ez a dicsőség nem több, mint, amannak visszfénye ahogyan az az édesanyja homlokáról sugárzik. Kis gyermek vagyok és csak egyet akarok: szeretni. A gyermeknek nem is szabad nagy tettekre vállalkoznia, de miért bántana ez? Testvéreim munkálkodnak és megállják helyüket és én, a kis gyermek, szeretek. De hogyan tudjam megmutatni szeretetemet, hiszen a szeretet mindég tettekben valósul? Virágokat hintek majd, hogy illatuk áradjon és énekelem majd a szeretet énekét. De Jézusom, mit kezdesz majd virágaimmal és énekekkel? Jaj, én tudom, hogy ez az illatos zuhatag, ezek az értéktelen virágszirmok és a szeretet éneke számodra elragadó lesz! Igen, ezek a semmiségek örömet okoznak Neked! A mennyei seregek mosolyognak majd és a szeretetből letépett virágszirmokat — mert isteni érintésedre végtelen értéket nyertek — lehintik majd a tisztítófűzbe, hogy oltogassák a lánogokat, és lehintik a földre.”

A „Novissima Verba”-ban így jellemzi Kis Szent Teréz a gyermekdedséget: Nem más az, mint önön semmiségünket elismerni, mindent a végtelenül szerető Istentől várni, mint ahogy az apró gyermek mindent apjától vár, ezért maga nem aggódik semmiért és nem keres elismerést. A kicsiny mindent megkap, amire szüksége van, de mihelyt felnő, apja mindjárt így szól hozzá: most már állj a magad lábán, tudsz magadról gondoskodni. Én nem akarok felnőni, mert nem akarom ezt hallani. Úgy érzem képtelen lennék örök életemet „megszerezni”. Ezért inkább kicsi maradok,

virágokat szedek továbbra is, a szeretet és áldozat virágait, hogy egyszer átadhassam Istennek és örömet szerezzek neki.

Combes felhívja a figyelmünket arra is, hogy Lisieuxi Szent Teréz világosan, tudatosan mindég ezt az utat követi, de írásai néha olyan merészek, hogy az olvasót könnyen hozzák zavarba. Néhány ilyen nyers, sőt szinte ridegen ható sorát 1896. szeptember 17-én kelt és a Legszentebb Szívről nevezett Mária nővérnek írt leveléből idézzük: „Ha az ember Jézust szereti és szeretetből áldozata akar lenni ennek az emésztő és megváltoztató tűznek, úgy teheti magát erre az áldozatra mind méltóbbá, ha minél gyengébb, kívánságmentesebb és erények híjával való”. A fenti sorokat Ágnes anya annyira ridegnek találhatta, hogy az „Egy lélek története” első kiadásában nem közölte, a „kívánságmentesebb és erények híjával való” szavakat kihúzta és helyébe a „nyomorultabb” jelzőt tette.

Természetesen Kis Szent Teréz műveiben sokkal több és sokoldalúbb a lelki gyermekesség és a kis út lényegéről szóló elmélkedés. Ennyi is elég azonban ahhoz, hogy André Combes mélyreható elemzését nyomon tudjuk követni, s világosan megértsük Kis Szent Teréz nagyságát és jelentőségét.

A szerző szerint a „Jézusnak örömet szerezni” visszatérő gondolata csak a felületen maradók számára tűnik gyerekesnek vagy semmitmondó édeskedésnek. Valójában Kis Szent Teréz élete belső parancsát követi, a Megtestesülés az ő számára teljes reális valóság, Jézus élő személy, szavai nem elvont eszmék, hanem élő személy szeretetének valósága egy másik élő személy iránt. Ez a szeretet egyéni érdekeit teljesen elfelejti, ezért képes arra, hogy Isten Fiának minden kívánságát magáéval tegye. Lisieuxi Szent Teréz állhatatosan lelki kicsinységet, középszerűséget akar. Első hallásra ez meghökkent, mert megszoktuk, hogy a szentekre jellemző a lelkiekben való növekedés vágya, sőt — látszólagos ellentétképpen — maga Teréz is többször hangoztatja, hogy szeretne nagy szent lenni.

A megértésnek első kulcsa az, hogy az a „nagyság”, amiről Szent Teréz félt és amiről mindenképpen le akart mondani, tulajdonképpen a szabadságától megittasult humanista ember tö-

rekvése, tehát valójában Istentől való függetlenül, a saját belső értékek minél teljesebb kibontásának vágya. Ettől — vagyis az Istentől való függetlenségtől — „korunk legnagyobb szentje” a lehető legvilágosabban meg akarja önmagát különböztetni. Kora — és korunk — legnagyobb betegsége az önmagát minden áron „kiélni” akaró individualizmus. Annakidején már Chesterton is rámutatott arra Szent Ferencről irt tanulmányában, hogy minden szent korának ellensúlya és gyógyszere. Kis Szent Teréz életével mutatta meg, hogy az embernek nem a képzelet világához tartozó függetlenségét kell kifejlesztenie, hanem éppen ellenkezőleg: gondosan meg kell őriznie függését attól, aki az életnek egyedüli kezdete és befejezése.

Combes arra is felhívja a figyelmet, hogy Kis Szent Teréz a jegyesség tökéletes magasságába emelkedik és teljes tisztasággal megvalósítja a szentírási követelményt: magunkat tisztán tartani a világtól. Hogy ez mennyire kivételes, azt mi sem mutatja jobban — folytatja a szerző —, mint az a tény, hogy még a teológusok, lelkipásztorok és szónokok között is szembevetendő a vitáknak, túlzásoknak, csatározásoknak és bizonyos tehetetlenségnek emberi gyarlósága. A test gyümölcsei ezek, az önmagát kifejtteni akaró ének örök hibái. Szent Pál így sorolja fel: „Nyilvánvalóak pedig a test cselekedetei... ellenségeskedések, viszálykodások, versengések, harag, veszekedések, visszavonások, szakadások, irigykedések...” (Gal. 5, 16—25.)

Teréz álmában sem gondolt arra, mintha az üdvözült lélek ne lenne minden erénnyel feldíszítve. Életének önkéntes lemondó kicsinysége mégis kizárja, hogy a szentség elérésében szükségképpen azt a feladatot tűzze ki maga elé, hogy mindezeket az erényeket sorra meghódítsa a maga számára. Ilyen módon erényesnek lenni „növekedést” jelentene, s éppen ezt utasítja vissza. Nem a saját törekvésünk, hanem a végtelen szeretet emel fel bennünket természetfeletti nagyságra, a mi akaratunknak elsősorban az a szerepe, hogy engedje érvényesülni, minden személyes fenntartás nélkül, az „emésztő és megváltoztató” szeretetet. Az én törekvése a természetes ösztönök irányában is hat; akiknek minden erényt sikerülne önmagában kifejlesztenie, az elkerülhetetlenül

elsősorban saját vágyait valósítaná meg. Az Isten akaratára hagyatkozó lélek viszont nem a saját vágyai felé fordul, hanem a Megváltó kívánsága felé és így tud Jézusnak mindég örömet adni. Ez a lelki szegénység „conditio sine qua non”-ja a kis útnak, a teljes lemondás eredménye pedig a lélek kicsorduló gazdagsága. Ezt állítja szembe Szent Pál a test cselekedeteivel, mint a lélek gyümölcseit: „A lélek gyümölcse pedig: szeretet, öröm, békesség, türelem, nyájasság, jóság, hosszú tűrés, szelídség, hit, szerénység, megtartóztatás, tisztaság. Ilyenek ellen nincs törvény... Ne vágyódjunk a hiú dicsőség után, egymást ingerelve, egymásra irigykedve.” (Gal. 5, 22—26.)

Hátra van még a válasz arra a kérdésre, hogy ez a teljes lelki kiüresítés és önátadás hogyan emelte Lisi-euxi Kis Szent Terézt „korunk legnagyobb szentjének” magasságába? Erre a kérdésre egy másik tanulmány ad világos választ. (Friedrich: *Herr: Therese von Lisieux und das 20. Jahrhundert.*) 1896. áprilisától majdnem halála napjáig, tehát 1897 szeptemberéig Kis Szent Terézre ráborult a lélek legsötétebb éjszakája, a tövisek szúrása a szívéig ért: kinzó hitbeli képtelenség gyötörték. Vajon nem káprázat-e mindaz, amit Istenről gondolt? A teljes semmi nézett rá, az örök értelmetlenség kísértése kerülgette. Friedrich Herr szerint ez a másfél év a 19. század legértékesebb ideje. Szent Terézt az emésztő és átalakító szeretet, a Szentháromság izzó kohója teljességgel felolvasztja és átalakítja sugárzóvá teszi. Ezeknek a hónapoknak lelki élményét a tudós megfigyelő pontosságával jegyzi fel a szenvedő. (Az „Egy lélek történetének” eredeti francia címe „referat”, s ez sokkal többet mond a lényegről, mint a magyar „történet”). Az áldozat virágait ebben az időben sem szűnik meg szedni, éneke sohasem volt csengőbb és az Isten előtt kedvesebb, mint most. De mindezek mellett új világ nyílik meg előtte: megérti a hitetlenség realitását, és a lelke megtelik a legnemesebb emberszeretettel. Mondhatnánk, igazi, hamisítatlan krisztusi humanizmussal. Mennyire más ez, mint korának énközpontú áljamborsága! Szent Teréz most érti meg teljesen, amit addig is mélyesen érzett, hogy minden vallásosság hamis, amelyik az embert, a felebarátot nem veszi telje-

sen, végzetesen komolyan. S mert teljesen lemondott önakaratáról és Isten kezébe tette le sorsát, az Úr a teljes megértéshez vezeti. Nem frázis híres mondása: „Je voudrais convertir tous les pécheurs de la terre et sauver toutes les âmes du purgatoire” — „szereitek megtéríteni minden bűnöst a földön és megmenteni minden lelket a tisztítóútból.” Az individuális humanizmus helyébe az embertszerető Isten mindenkire kiterjedő humaniz-

musát hirdeti Szent Teréz. S mindenkít hív és vonz ma is, hogy kövessék a „kis úton”.

Nem más ez tehát, mint a gyermekded Istenre hagyatkozás és mindég gyakorlati felebaráti szeretet. „Kis út”, mert az egyszerűség útja. De ne felejtünk el, hogy az egyszerűség egyszerűsünk a legnagyobb tökéletesség is: maga az Isten is végtelenül egyszerű.

Eglis István

N A P L Ó

RIEDL FRIGYES. Negyven évvel ezelőtt, 1921. augusztus 7-én halt meg Riedl Frigyes. Édesapját, Riedl Szendét, szülei eredetileg papnak szánták, s csak a szabadságharc forгатaga ragadta ki a csendes pozsonyi szemináriumból, ahová azután már nem is tért vissza, mert az idő közben szívében fellángoló szerelmi érzés új irányt szabott életének. A szülők romantikus szerelme, s a család eredendő vallásos szelleme a gyermek lelkében meghatóan fennkelt, meleg, keresztényi szeretettől átfűtött humanizmussá ötvöződött. Mint a budapesti egyetemen a magyar irodalomtörténet tanára, a tudósoknak azon ritka fajtájához tartozott, akik remekírókról remekműveket írnak (gondoljunk csak az Aranyról és Petőfiről szóló monográfiákra), akikben a tudós és a szépíró szerencsés módon egyesül, akiknek a művei, a mellett, hogy tudományosan megbízhatók, éppen nem fűrészpör-ízű száraz filológizálások, hanem íróian élvezetes, értékes olvasmányok. Tudósi érdemeit irodalomtudományunk már alaposan kiemezte és értékelté, s így mi most meglelgedhetünk azzal, hogy *emberi* egyéniségének egy-két alapvonását emeljük ki. Két jelentős tanulmánya is van, melyekből alapjában katolikus lelkületére következtethetünk: *A magyar irodalom főirányai* és *A Magyarok Rómában*. Ide vehető még töredékesen hátramaradt irodalmi hagyatéka is. Az a csöndes áhitat, mellyel a középkori kódexirodalmunk bájos, naiv legendáit idézgeti, s a mód, amellyel ezt az egész korszakot megeleveníti, emberei lelkivilágának jellemzését adja: mutatja, hogy Riedl lelke mennyire fogékony a kor szellemét jelentő vallásosság iránt... „A középkornak a vallás mindene — olvassuk nála. — Ami benne nemes, azt a vallás fejlesztette; amit tud, azt a vallás révén tudja. Szellemi horizontját csak a vallás ragyogja be...” Riedl megértő szeretettel tekintett a keresztény középkorra, ugyanakkor amikor lelkesedett a művészeteket kibontakoztató reneszánszért is. Természetesen vonzódott tehát a kereszténység és reneszánsz k'asszikus földjéhez: Itáliához. E vonzalomnak köszönhetjük a finom lírával brokatosan áttört másik kitűnő tanulmányát: a *Magyarok Romában* címűt. A tudós pontosságával s a magyar Róma-járó meleg lírai felbuzgásával jegyzi fel a dátumot: „Az első magyar 938-ban látta az örök város várfalát és a föltötte kimagasló Colosseum óriás köröndjét.” Ezek az első magyarok kalandozó pogány lovasok voltak, akik olaszországi rabló-portyázásuk során az Örök Várost is útba ejtették. „Hatvan évvel később ismét megjelenik egy magyar csapat Róma kapujánál. De mily nagy változás! Szent férfiú vezeti most az előbb zsákmányoló, vad lovas nép küldöttségét, akik a kereszténység legújabb országa számára koronát és áldást kérnek. E küldöttség Magyarországra nézve új élet kezdetét jelenti...” A halála után *Riedl Frigyes hagyatékából* címmel kiadott egyik vázlatos tanulmányából is az tűnik ki, hogy Riedl a kereszténységben nem csupán a régmúlt idők értékes erekljeemlékét becsülte, hanem elevenen ható, a jelent és a jövőt formáló, el nem hanyagolható erőnek hitte és vallotta.

Mindezek után pedig egy élesnek tűnő, de éppen nem indokolatlan fordú-